

Josef Štogr: Ohlasy katolické publicistiky v samizdatu (přednáška ze IV. části cyklu Historie nejen literární)

Samizdat byl, podle zcela „oficiálních“ výkladů, jakousi „ponornou řekou“, do které se uchýlili ti, kdo mohli psát v relativně „bezpečném“ prostředí konce šedesátých let. Samozřejmě pokud pomíjíme obrovskou část křesťanského samizdatu vzdělávacího a misijního (od textů související s praktikováním víry u katolíků-fokolarínů až po cíleně misijní jehovistickou Strážnou věž) a obrovskou škálu samizdatu zájmového (někdy až s obskurními tématy).

Ale obraz o ponorné řece není úplný i z jiných důvodů, samizdat má celou řadu dalších zdrojů, které ho od samého počátku napájely. Některé měly pre-samizdatovou podobu, protože nikdy nespátřily světlo světa. Zejména jde o autory padesátých let, kteří netiskli ani v letech šedesátých. Jde např. o Jiřího Koláře s Prometheovými játry, a ty, kteří neměli nic společného ani se šedesátými lety ani s prvorepublikánskou „salónní avantgardou“, ty můžeme považovat za jeden z takových samostatných „podpovrchových zdrojů“ samizdatu. A další autoři do samizdatu samozřejmě dorůstali.

Samizdat měl ale zdroje starší, předválečné, mimo jiné i skupinu katolických intelektuálů, kteří nesdíleli linii, kterou prosazovala lidová strana. Jejich „vstup“ do samizdatu byl z mnoha důvodů značně komplikovaný. Hlavní slovo měli od počátku v samizdatu „muži šedesátých let“, ať již v době uvolnění tiskli nebo ne – na katolické straně to byli především Zvěřina, Mádr a Bouše, u evangelické si kromě Hejdánka neodvažují jmenovat. Nezávisle na tom žila „ve svém světě“ linie vedoucí k Silvestrovi Braitovi a tomistům první republiky, kterou představoval především Metoděj Habáň.

Stranou však zůstaly starší zdroje, hlavně vše, co se odehrávalo v první republice ve stínu mainstreamu. Jeden z prvních z této skupiny, kdo se v samizdatu objevil a byl přijatelný pro tehdejší sebereflexi, byl Zdeněk Kalista se svým zaměřením na baroko – ten samozřejmě se svým obrazem první republiky nikomu nevadil, spíše jen potvrzoval roli „mužů koncilu“. Stále se v samizdatu objevovaly odkazy na kontroverzního Jakuba Demla, přijímaného vždy jen specifickými čtenáři. Ale pak se tu a tam začaly v samizdatových časopisech objevovat i jiní autoři první republiky, kteří jako by byli zapomenuti: Rudolf Voříšek, Jan Hertl, Laislav Jehlička a další – kterým jsme se věnovali v hlavní části letošního projektu.

Je to pochopitelné. Vydavatelé takových časopisů jako jsou Komunikace (redaktor Josef Mlejnek, publikovaly Hertla) a nebo Lázeňský host (redaktor Viktor Faktor, publikoval Voříška) už neměli s původní generací osmašedesátníků nic společného, hledali svoji vlastní orientaci a měli svůj vlastní obzor, vytvořený četbou zcela jiného okruhu literatury a publicistiky než oni. Nejprve padla modla „ideálního celospolečenského obrození“ v konci šedesátých let, a pak i modla „skvělé první republiky“. Samizdat v osmdesátých letech směřoval k dospělosti.

Zabýváme-li se tedy myšlenkovými zdroji samizdatu, je třeba vidět vícevrstevnatost, která způsobovala, že prakticky neexistoval žádný jeden společný jmenovatel samizdatu. Ptáme-li se na nemainstreamové katolické autory a publicisty první republiky, je zcela pochopitelné, že je nalezneme kdekoli jinde než v čistě katolickém samizdatu, ten byl poplatný dané době (v tomto případě pokoncilnímu naivnímu optimismu). V tomto smyslu má velkou cenu zpřístupňovat zdroje samizdatu: a kdo narazí v Lázeňském hostu vedle Sama Keana, Castanedy a Pirsiga na Voříška, nebude se pak divit ničemu. Ale je to nejlepší důkaz o životnosti zdánlivě zapomenutého díla těchto autorů.